בימי רבי חלפתא ור' חנניא בן תרדיון שעבר אחד לפני התיבה וגמר את הברכה כולה ולא ענו אחריו אמן תקעו הכהנים [א] ותקעו מי שענה את אברהם אבינו בהר המוריה הוא יענה אתכם וישמע בקול צעקתכם היום הזה הריעו בני אהרן הריעו מי שענה את אבותינו על ים סוף הוא יענה אתכם וישמע בקול צעקתכם היום הזה (א) אוכשבא דבר אצל חכמים אמרו לא היינו נוהגין כן אלא בשער מזרח ובהר הבית שלש תעניות הראשונות באנשי משמר מתענין ולא משלימין ואנשי בית אב לא היו מתענין כלל שלש שניות אנשי משמר מתענין ומשלימין ואנשי בית אב מתענין ולא משלימין שבע אחרונות אלו ואלו מתענין ומשלימין דברי רבי יהושע וחכמים אומרים גשלש תעניות הראשונות אלו ואלו לא היו מתענין כלל דשלש שניות אנשי משמר מתענין ולא משלימין ואנשי בית אב לא היו מתענין כלל ישבע אחרונות אנשי משמר מתענין ומשלימין ואנשי בית אב מתענין ולא משלימין האנשי משמר מותרין לשתות יין בלילות אבל לא בימים ואנשי בית אב לא ביום ולא בלילה זחאנשי משמר טואנשי מעמד אסורין מלספר ומלכבס גובחמישי מותרין מפני כבוד השבת כל הכתוב במגילת תענית דלא למספד לפניו אסור לאחריו מותר רבי יוסי אומר לפניו ולאחריו אסור דלא להתענאה לפניו ולאחריו מותר ר' יוסי אומר לפניו אסור לאחריו מותר יסאין גוזרין תענית על הצבור בתחילה בחמישי שלא להפקיע השערים אלא שלש תעניות הראשונות שני וחמישי ושני ושלש שניות חמישי שני וחמישי ר' יוסי אומר יכשם שאין הראשונות בחמישי כך לא שניות ולא אחרונות יבאין גוזרין תענית על הצבור בראשי חדשים בחנוכה ובפורים ואם התחילו אין מפסיקין דברי רבן גמליאל אמר רבי מאיר אף על פי שאמר רבן גמליאל אין מפסיקין מודה היה שאין משלימין וכן תשעה באב שחל להיות בערב שבת: **גמ'** סדר תעניות כיצד מוציאין את התיבה כו' ואפילו בקמייתא ורמינהו שלש תעניות ראשונות ושניות נכנסים לבית הכנסת ומתפללין כדרך שמתפללין כל השנה כולה ובשבע אחרונות מוציאין את התיבה לרחובה של עיר ונותנין אפר על גבי התיבה ובראש הנשיא ובראש אב בית דין וכל אחד ואחד [ב] נוטל ונותן בראשו רבי נתן אומר אפר מקלה הן מביאין אמר רב פפא לכי תנן נמי מתניתין אשבע אחרונות תנן: ובראש הנשיא: והדר תני כל אחד ואחד [ג] מ(נוטל ונותן) בראשו איני נ(והתנן) סרבי אומר בגדולה מתחילין מן הגדול עובקללה מתחילין מן הקטן בגדולה מתחילין מן הגדול שנאמר 1ויאמר משה אל אהרן ולאלעזר ולאיתמר ובקללה מתחילין מן הקטן פ(דאמר מר) צבתחילה נתקלל נחש ואחר כך נתקללה חוה ואח"כ נתקלל אדם הא חשיבותא לדידהו דאמרי להו אתון חשיביתו למיבעי עלן רחמי אכ"ע: ק(כל אחד ואחד [ד] ר(נוטל ונותן) בראשו: אמר רב אדא) וכל אחד ואחד ש(נוטל ונותן) בראשו נשיא ואב בית דין נמי נשקלו אינהו ונינחו בראשייהו מאי שנא דשקיל איניש אחרינא ומנח להו אמר רבי אבא דמן קסרי תאינו דומה מתבייש מעצמו

למתבייש

וגומר כל הברכה. כל אותה ברכה עצמה: ה"ג. **ולא ענו אחריו אמן תקעו בני אהרן תקעו.** חזן הכנסת אומר להן על כל ברכה וברכה והוא השמש ולא שליח צבור: **לא היינו נוהגין.** שלא לענות אמן: **אלא בשער מזרח ובהר הבית.** כלומר בזמן שבית המקדש קיים כשמתפללין בהר הבית נכנסין בדרך שער המזרח. לפי שלא היו עונין אמן במקדש כדאמרינן בגמרא (לקמן דף טז:) ואין לומר לא היו נוהגין כן לתקוע אלא במקדש דודאי תוקעין בגבולים כדמוכח בכולה הך מסכת ומסכת ראש השנה (דף כו: כז.): **אנשי משמר.** של אותה שבת: **ולא משלימין.** שעדיין אינן חמורין כל כך. ובגמרא (לקמן דף יז.) מפרש שמא תכבד העבודה על אנשי בית אב שהיו עובדין אותו היום וצריכים הן לסייעם ואם היו מתענים (ב) לא היה להם כח לעמוד בעבודה: **אנשי בית אב.** המשמרה מתחלקת לשבעה בתי אבות כנגד שבעת ימי השבוע בית אב ליום: **אנשי [מעמד].** אחד כהנים ולוים וישראלים הקבועים ועומדין ומתפללין על קרבן אחיהם שיתקבל ברצון ועומדים לשם בשעת עבודה דהיאך קרבנו של אדם קרב והוא אינו עומד על גביו. וכולהו מפרש בפרק אחרון (דף כו.): **מותרין לשתות יין.** לאו גבי תענית איתמר אלא אגב דמיירי בבני משמר מייתי לה: **בלילות.** אין לחוש שמא תכבד העבודה שהרי לאו מבערב שפסקו הקרבנות ולא כבדה העבודה לשיבאו רוב קרבנות ולא יספיקו בני בית אב של אותו היום וצריכין אלו לסייען והרי אינן ראויין לעבודה משום שכרות: **אנשי בית אב אסורין בין ביום בין בלילה.** לפי שהיו מעלין כל הלילה אברים ופדרים שפקעו מעל המזבח אע"ג לא גמרו ביום גומרים בלילה. אבל אנשי משמר אינן צריכין לסייע בלילה להפך במזלג דבית אב יכול להספיק לכל היפוך המערכה: **אסורים לספר ולכבס.** משנכנסו למשמרתם כל אותה שבת אלא מסתפרין קודם לכן. וטעמא מפרש בגמרא(ק): **ובחמישי.** של משמרתן מותרים. דלכך רוב בני אדם להסתפר בחמישי ולא בערב שבת מפני הטורח: **כל הכתוב במגילת תענית דלא למיספד.** דאית יומיא דלא להתענאה ומקצתהון דאמירי טפי דלא למיספד ואותן שהן חמורים ואסורים בהספד לפניו אסור בהספד דילמא אתי למיעבד ביו"ט גופיה: **ולאחריו מותר.** דכיון שעבר יום לא מיישינן. ואותן שאינן חמורין ליאסר בהספד אלא דלא להתענאה בין לפניו כו': **שלא להפקיע את השערים.** כשרואין בעלי חניות שקונין למוצאי יום חמישי שתי סעודות גדולות אחת (ג) לליל חמישי ואחת לשבת סבורים שבא רעב לעולם ומייקרים ומפקיעים השער אבל משהתחילו להתענות יודעין שאינו אלא מפני התענית: **בראשי חדשים.** דאיקרי מועד(ר): **ואם התחילו.** שקיבלו תענית מקודם לכן ונכנס בהן ראש חדש אין מפסיקין דאף על גב דאיקרי מועד לא כתיב ביה יום משתה ושמחה(ש): **שאין משלימין.** להתענות כל היום אלא אוכלין סמוך לערב: (ת)* מגילת תענית נכתבה בימי חכמים אע"פ שלא היו כותבין הלכות והיינו דקתני כל הכתוב במגילת תענית כאילו היה מקרא: **גמ' אפילו בקמייתא.** מוציאין את התיבה בתמיה: **כי קתני נמי מתני'.** סדר תעניות כיצד בסדר תעניות אחרונות קא מיירי: ה"ג בגמרא **ונותנין אפר על גבי התיבה.** ולא גרסינן אפר מקלה(א). אפר שריפה עדיף משום אפרו של יצחק כדלקמן(ב): **בגדולה.** מצוה בעלמא שלא לפורענות וידבר משה אל אהרן ואל אלעזר וגו'(ג). הא נמי דיהבינן ברישייהו דנשיא ואב ב"ד ברישא חשיבותא הוא דאמרי להו אתון חשיביתו טפי כו': **דשקיל איניש אחרינא כו'.** דקתני ונותנין ע"ג התיבה כו' ועל ראש הנשיא כו' דמשמע על ידי אחר וגבי שאר כל אדם לא תני נותנין אלא כל אחד ואחד ד)נוטל כו':

למתביים

ואפילו בקמייתא. כלומר ואפי' בג' תעניות הראשונות ובג' שניות קאמר במתני' דמוציאין את התיבה לרחובה של עיר ואומר כ"ד ברכות כו' ורמינהו והתניא ראשונות ושניות נכנסין כו' פי' ומתפללין בה כדרך כל השנה כולה כלומר שיאמר י"ח ברכות כדרך שמתפללין כל השנה וקשה דהא לעיל (ד) בפ"ק (דף יג:) קאמרינן אין בין ג' תעניות שניות לשלש ראשונות אלא שבאלו (ה) מתפללין ומותרין בעשיית מלאכה ובאלו אסורין בעשיית מלאכה הא לענין עשרים וארבעה זה וזה שוין דבין בראשונות בין באמצעיות היו אומרים כ"ד ועוד קשה דאמרינן לעיל ואיבעית אימא באמצעיות נמי לא מצלו כ"ד ואמאי לא מייתי לה סייעתא מהא דהכא וי"ל דהא דקאמר הכא ומתפללין כדרך כל השנה לאו בעשרים וארבע ברכות קאמר אלא קאמר שמתפללין כדרך כל השנה שלא היו מוציאין את התיבה לרחובה של עיר: (ו)**ונותנין אפר על גבי כו'.** ואותו אפר הוי מעגל אדם שהרי (ו) הוא האפר הוי לזכרון העקידה ובעקידה היה עצמות:

במקום

עין משפט נר מצוה

ג א מיי' פ"ד מהלכות תענית הלכה יז טור א"ח סימן תקעט:
ד ב מיי' שם פ"ג ה"ב:
ה ג מיי' שם הלכה ג:
ו ד מיי' שם הלכה ו:
ז ה ו מיי' פ"ו מהלכות ביאת מקדש הלכה ו:
ח ז מיי' שם הלכה יב:
ט ח מיי' פ"ו מהלכות כלי המקדש הל' יא:
י ט מיי' פ"א מהלכות תעניות הלכה ה טוש"ע א"ח סי' תקעג סעי' א:
יא י מיי' שם פ"ג הל' ג והל' ה טוש"ע שם סי' תקעה סעיף ג ד:
יב כ מיי' שם פ"א הל' ז טוש"ע שם סימן תקעב סעיף ג [וסימן תיח סעיף א]:
יג ל מיי' פ"ד שם הלכה א טוש"ע שם סימן תקעט סעיף א:

◆

רבינו חננאל

ואקשינן. סדר תעניות מכלל דבכולהו מוציאין את התיבה, והתניא שלש תעניות הראשונות [משניות] נכנסין לבתי כנסיות ולמדרשות ומתפללין כדרך שמתפללין כל השנה, שבע אחרונות מוציאין את התיבה לרחובה של עיר כו'. ושני רב פפא, כי תנן מוציאין את התיבה בשבע אחרונות תנן. ואקשינן אידך, [אמאי אין] מתחילין מן הקטן. דתניא ר' אומר בגדולה מתחילין מן הגדול, שנאמר ויאמר משה אל אהרן א) ואל אלעזר ואל איתמר בניו, ובקללה מתחילין מן הקטן, דאמר מר בתחילה נתקלל הנחש ואחריו חוה ואחריה אדם. ושנינן, נתינת אפר על ראש הנשיא חשיבות היא לו, דאמרינן ליה חשיבת קמי קודשא בריך הוא למבעי רחמי אכולי עלמא. ולמה אינו נותן הנשיא ואב בית דין הם בעצמם על ראשיהם, שהמתבייש מן אחרים גדול הוא מהמתבייש [מ]עצמו. כלומר בושה גדולה היא, כדי שיכוין כל לבו.

א) נ"ל ולאלעזר ולאיתמר או נ"ל וידבר משה וכו'.

מסורת הש"ס

א) [לעיל יב., ב) [מו"ק יד.], ג) [לקמן כט:], ד) לעיל י., ה) ערובין מא., ו) [נ"ל נותן], ז) [נ"ל והתניא], ח) ברכות מה., ט) [בכ"י ובקללה יקן כמוכן], י) [ליתא בברכות ויהם מטוללי הכנר], כ) [שם. עירובין יח.], ל) רש"א מוחק זה והפיסקא מתחיל מן אידך יכל אחד ואחד וכו'. מ) [נ"ל נותן], נ) [נ"ל נותן], ס) [גי' רי"ף אדא וגי' רא"ש זירא], ע) [סנהדרין מב.], פ) [לקמן כו.], צ) [בימים. שיכלו רוב כל"ל והוא דיבור בפ"ע], ק) [לקמן יז.], ר) [פסחים עז.], ש) [עי' תוי"ט], ת) [ד"ה מגלת לפני ד"ה ולאחריו], א) הס"ד ואח"כ מד"ה אפר מקלה אפר כו'. כל"ל, ב) [דף טז.], ג) [ויקרא י], ד) [נ"ל נותן], ה) [וס"ך לע"ל כמשנה].

◆

תורה אור השלם

1. וַיֹּאמֶר מֹשֶׁה אֶל אַהֲרֹן וּלְאֶלְעָזָר וּלְאִיתָמָר בָּנָיו רָאשֵׁיכֶם אַל תִּפְרָעוּ וּבִגְדֵיכֶם לֹא תִפְרֹמוּ וְלֹא תָמֻתוּ וְעַל כָּל הָעֵדָה יִקְצֹף וַאֲחֵיכֶם כָּל בֵּית יִשְׂרָאֵל יִבְכּוּ אֶת הַשְּׂרֵפָה אֲשֶׁר שָׂרַף יְיָ: ויקרא י ו

◆

הגהות הב"ח

(א) גמ' את אבותינו על ים סוף כו' היום הזה וכן בכל ברכה וברכה וכשבא הדבר אצל חכמים: **(ב)** רש"י ד"ה ולא משלימין כו' ואם היו מתענים ומשלימין לא היה להם: **(ג)** ד"ה שלא להפקיע כו' סעודות גדולות אחת ליום התענית לליל חמישי: **(ד)** תוספות ד"ה ואפילו כו' וקשה דהא לעיל. נ"ב פירוש המקשה קאמר הכי לעיל ואם כן סתרי דברי המקשה אהדדי דהכא קס"ד דאין מתפללין אלא י"ח: **(ה)** בא"ד אלא שבאלו מותרין בעשיית מלאכה כו' כל"ל ותיבת מתפללין נמחק: **(ו)** ד"ה ונותנין כו' שהרי האפר הוי כו' כל"ל ותיבת הוא נמחק:

◆

גליון הש"ס

רש"י ד"ה מגילת תענית נכתבה. עיין לעיל דף יב ע"א רש"י ד"ה בצלו:

◆

הגהות הגר"א

[א] במשנה ותקעו. נ"ל תקעו (וכ"ה במשניות): **[ב]** גמ' וכל אחד ואחד נותן כל"ל ושנתיים מוקף: **[ג]** שם כל א"א נותן כל"ל: **[ד]** שם כל א"א נותן בראשו אמר כו' כל"ל ושנתיים מוקף:

◆

רבינו גרשום

ואפ' בקמייתא. כלומר, דתני בסתם מוציאין את התיבה, דמשמע אפילו בראשונות.